

Realpolitik, finlandisering och nationalromantik

Finländskt fredsbevarande under kalla kriget

Jukka Pesu, *Suomi, rauhanturvaaminen ja kylmä sota 1956–1990. Rauhanturvaaminen osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä YK-politiikkaa* [Finland, fredsbevarandet och kalla kriget 1956–1990. Fredsbevarandet som en del av Finlands utrikes- och säkerhetspolitik samt FN-politik], 581 s., Turun yliopisto, Turku 2020.

DE POLITISKA BESLUTEN bakom Finlands deltagande i Förenta nationernas (FN) fredsbevarande insatser utgör en lång och brokig historia. Liksom själva verksamheten har besluten präglats av improvisation och svåra lärdomar. Jukka Pesus doktorsavhandling, *Suomi, rauhanturvaaminen ja kylmä sota 1956–1990. Rauhanturvaaminen osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä YK-politiikkaa*, erbjuder en djupdykning i ämnet; från debatterna inför den första insatsen 1956 till kalla krigets slut då fredsbevarandets karaktär och omfattning förändrades drastiskt.

Avhandlingen antar ett fågelperspektiv på temat. Fokus ligger på beslutsfattare både i Finland och utomlands. Syftet är att belysa hur fredsbevarande utgjort en del av den finska utrikespolitiken under kalla kriget, med betoning på försvars- och FN-politik. Pesu framhåller att han inte strävar efter att ta ställning till huruvida insatserna bör tolkas som lyckade eller misslyckade. Analysen fokuserar i stället på hur deltagandet motiverats och på den bild man velat teckna av insatserna både i Finland och utrikes. Pesu understryker att presidenten, Utrikesministeriet, Försvarsministeriet och Försvarsmakten under kalla kriget spelade avgörande roller i beslutsfattandet. Däremot hade riksdagen inte lika stora möjligheter att påverka beslutsfattandet som den har idag, även om deltagandet och dess konsekvenser debatterades flitigt. Därför är det också ändamålsenligt att Pesu väljer att närma sig ämnet genom högt uppsatta personer vid de tidigare nämnda instanserna. Slutresultatet demonstrerar hur mycket debatt och diplomati, samt även många tillfälligheter, som funnits bakom besluten om Finlands deltagande i internationella insatser. Avhandlingen visar också hur omvärlden sett på Finlands kontribution och hur fredsbevarandet under årens lopp fått ett så högt anseende på hemmaplan.

En diskussion om fredsbevarande och krishantering vore inte komplett utan en kort reflektion över begreppen. Den form av fredsbevarande med lätt beväpnade styrkor som Finland främst engagerade sig i under kalla kriget faller i dagens läge inom den bredare och modernare definitionen militär krishantering. I och med att avhandlingen utgående från det rådande begreppet i samtiden främst talar om fredsbevarande använder jag mig också av detta begrepp i granskningen.

Avhandlingen syfte är tredelat. Pesu ringar in frågeställningen i tre distinkta teman som kan sammanfattas enligt följande: 1) varför har man i Finland sett det som ändamålsenligt, framför allt i utrikespolitiska syften, att delta i fredsbevarande, 2) hur har Finland valts till deltagare i diverse insatser, och hur har andra länder bedömt Finlands bidrag, och 3) hur har bilden av Finland som fredsbevarare konstrueras på hemmaplan? Tyngdpunkten ligger på hur fredsbevarandet tillämpats som en del av Finlands utrikes- och försvarspolitik, och på den balansakt som detta utgjort i kalla krigets politiska turbulens.

Avhandlingen beskriver forskningsläget utförligt och detta kapitel kunde göras till obligatorisk läsning för alla som är intresserade av Finlands roll i internationella insatser. Pesu åskådliggör särskilt hur mycket narrativet under årens lopp har påverkats av personerna som själva deltog i beslutsfattandet och ledningen av insatserna – en röd tråd som även genomsyrar analysen. Pesu framhäver att detta resulterat i att särskilt de negativa aspekterna, såsom alkoholmissbruk, tonats ned, samtidigt som händelser sällan granskats utgående från hur de i samtiden betraktades utomlands. Han lyfter fram att fredsbevarande förvisso behandlats inom finländsk historieskrivning, men att insatserna vanligtvis berörts i förbigående även då de skulle förtjänt att belysas i ett större sammanhang tillsammans med utrikes- och försvarspolitik.

Utöver detta finns det få analyser om hur andra länder har förhållit sig till Finlands deltagande i fredsbevarande insatser och agerande inom FN. Sovjetunionen utgör ett undantag i sammanhanget i och med att den finska utrikespolitiken under kalla kriget alltid i viss mån speglades mot Moskvas reaktioner. Följaktligen har temat också väckt stort intresse bland forskare. Pesu utvidgar temat genom att analysera hur man i väst såg på Finlands deltagande. Han visar att reaktionerna i öst och väst inte alltid utgjorde ett rätlinjigt mönster. Ett beslut som gick emot Sovjetunionens intressen innebar till exempel inte automatiskt att Förenta staterna ansåg att Finland agerat korrekt. Fredsbevarande insatser har sedan de inleddes utgjort en västerländsk angelägenhet som Sovjetunionen förhöll sig kritiskt till. Det är ett välkänt faktum att Finlands beslut att delta i internationella insatser under kalla kriget utgjorde ett sätt att närma sig väst, men avhandlingen belyser hur försiktig denna rörelse tedde sig i praktiken.

Pesu betonar att den allmänt accepterade bilden av Finland som fredsbevarare under kalla kriget fortfarande kännetecknas av ett närmast nationalromantiskt skimmer, en bild som till stor del härstammar från framträdande diplomaters och högt uppsatta militärens memoarer. Tidigare forskning har belyst hur nationalromantiken gestaltat sig på gräsrotsnivå och Pesus avhandling bidrar med en analys av hur denna bild vuxit fram på nationell nivå. Tidigare studier har bland annat lyft fram hur allmänhetens uppfattningar om Finland som fredsbevarare även påverkar kris- hanteringsveteraner på en individuell nivå genom att väcka förväntningar gentemot arbetet och tiden efter insatsen.¹ Förväntningarna har också påverkat i synnerhet hur kvinnor som sökt sig till fredsbevarande uppgifter bemötts, vilket i sin tur haft stor inverkan på allt från rekryteringsprocessen till synen på kvinnliga krishanteringsveteraner efter en avklarad insats.²

Det studerade materialet utgör en mångsidig helhet som täcker allt från korrespondens mellan diplomater och finska plenumdebatter till nedslag i mera obskyra källor, såsom CIA-rapporter från 1970-talet som berör Finlands roll inom FN. Avhandlingens ämnesområde är synnerligen brett, särskilt när man beaktar den internationella aspekten. I regel ger FN-verksamhet upphov till en hisnande mängd material. Antalet arkiv och materialtyper som utnyttjas i avhandlingen slukar också flera sidor i innehållsförteckningen. Pesu betonar att detta utgör en stor utmaning för avgränsningen, vilket han tacklat genom att fokusera på de instanser som Finlands politiska ledning såg som sina främsta intressenter. Tyngdpunkten ligger på säkerhetspolitiska frågor som spelade en central roll i den finska utrikespolitiken under kalla kriget. Länderna som står i fokus är Förenta staterna, Storbritannien, Kanada och naturligtvis Sverige. Det sistnämnda landet har stor betydelse för Finlands deltagande i internationella insatser och figurerar ofta i analysen. Detta är begripligt eftersom Finlands deltagande i internationella insatser sedan de inleddes på 1950-talet så ofta varit sammanflätat med Sveriges.

Pesu har under materialinsamlingen utnyttjat flera utländska arkiv, varav de väsentligaste utgörs av United Nations Archives and Records Management i New York, The National Archives i London och Riksarkivet i Stockholm. Det finska materialet utgör en avsevärt större helhet i och med att det också ligger till grund för den internationella jämförelsen. Här presenteras givetvis de klassiska aktörerna i historien om finskt freds-

-
1. Anne Mäki-Rahkola & Henri Myrntinen, "Reliable professionals, sensitive dads and tough fighters. A critical look at performances and discourses of Finnish peacekeeper masculinities", *International Feminist Journal of Politics* 16 (2014:3), s. 470–489.
 2. Pirjo Jukarainen & Sirkuu Terävä, *Tasa-arvoinen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa* (Helsinki 2010).

bevarande: diplomater som Max Jakobson och Ralph Enckell, militärerna Gustav Hägglund, A. E. Martola och Ensio Siilasvuo – och självfallet kalla krigets presidenter med Urho Kekkonen och Mauno Koivisto i spetsen. Dessa personer har lämnat efter sig hyllmetervis med brev, memoarer, tal och transkriberade samtal. De har förvisso behandlats genomgående i tidigare forskning, men den internationella aspekten erbjuder ett färskt perspektiv även i detta anseende.

Pesu delar in Finlands deltagande i fredsbevarande insatser i tre distinkta perioder som också utgör grunden till avhandlingens upplägg. Den första perioden (1956–1961) behandlar händelserna som ledde till Finlands deltagande i FN:s första fredsbevarande insats United Nations Emergency Force I (UNEF I) i Egypten samt det uppseende beslutet att dra sig ur insatsen väckte utomlands. Den andra perioden täcker åren 1962–1972 och här diskuteras hur Finland etablerade sig som bidragare till fredsbevarande styrkor. Under denna period blev internationella insatser ett bestående inslag i utrikespolitiken och kapitlet illustrerar genomgående hur detta inte var en given slutsats. Den tredje, och mest omfattande delen, behandlar åren 1973–1990, och innehåller även en slutdiskussion som sträcker sig längre fram i tiden. Det kronologiska upplägget har både sina styrkor och svagheter. Medan upplägget gör tidslinjen lätt att följa, ingår också mycket jämförelser med händelser under olika tidsperioder. Därmed blir det emellanåt oklart var tyngdpunkten ligger. Detta accentueras också av faktumet att vissa delområden helt enkelt omfattar ett större material och därför behandlas mer utförligt än andra. Källmaterialet är omfattande och varierande men stundom ter sig enstaka framlyfta rapporter som något lösräckta. Pesu lyckas ändå hålla många bollar i luften utan att tappa narrativet.

Avhandlingen gör nedslag i ett stort antal teman som berör Finlands deltagande i internationella insatser. Här kan några särskilda ämnesområden som får värdefull kontext i analysen lyftas fram. Eftersom fredsbevarande åtnjutit ett så högt anseende både inrikes och utrikes har diverse skandaler och problematiska beteenden naturligtvis varit ett känsligt ämne särskilt för Försvarmakten och Utrikesministeriet. Följaktligen har man ofta strävat till att bagatellisera problematiken. Pesu lyfter fram dels hur man försökte bortförklara skandaler för en hemmapublik, dels hur annorlunda det kunde se ut när desamma skulle förklaras inom FN. Ett klassiskt exempel utgörs av tumultet i en nattklubb på Cypern 1967 med finska soldater som delaktiga. Slagsmålet hade involverat fredsbevarare från flera länder, men finländarna hade också råkat i slagsmål med lokalbefolkningen, vilket tedde sig problematiskt ur en diplomatisk synpunkt. Den finska pressen snappade upp incidenten och de påstådda goda relationerna mellan finska FN-styrkor och lokalbefolkningen ifrågasattes. För hemmapressen förklarade utrikes-

ministern att Finland inte bar ansvar för det som hänt, eftersom de finska styrkorna lydde under FN som därmed också ansvarade för ordningen. När allt gick bra ville man med andra ord gärna låta påskina att styrkorna uttryckligen var under finskt befäl, men när problem uppstod pekade man mot FN. Likväl upprättade man en finsk specialdomstol som flög ut för att undersöka händelsen och för att intyga FN att man tog situationen på allvar. Skandaler av denna omfattning var ovanliga, men sättet att agera var karakteristiskt och avhandlingen behandlar ett antal incidenter där ett liknande mönster upprepades. Incidenterna involverade ofta alkohol och materialet demonstrerar hur akut medveten man inom den politiska och militära ledningen var över spritens roll i dem.

Pesu lyfter också fram att FN-tjänstgöring inte alltid ansågs utgöra ett karriärmässigt fördelaktigt drag för militärer. Detta är en viktig detalj som lätt glömts bort under senare tider när internationella insatser har legat som grund för många framgångsrika karriärer inom Försvarsmakten. Ännu på 1960-talet ansågs inom Försvarsmakten att FN-insatserna potentiellt utgjorde ett problem som slukade försvarsbudgetens resurser. Allteftersom fredsbevarandet började ses mera som en försvarsangelägenhet började också militären förhålla sig annorlunda. Därtill kom ett generationsskifte inom officerskåren: yngre officerare, som inte var krigsveteraner, fick högre befattningar inom generalstaben från och med 1970-talet. Denna utveckling gjorde en full cirkel i slutet av kalla kriget då FN-insatsernas karaktär började ändra. Pesu demonstrerar hur Finland ville hålla sig till sin bekvämlighetszon och ständigt sökte sig till traditionella insatser likt dem man deltagit i tidigare. Detta väckte i sin tur stor frustration inom FN där Finlands tveksamhet inför nya insatser blev uppenbar. Händelseutvecklingen demonstrerar att Finland inte friktionsfritt gick från insats till insats endast utgående från det som man tyckte att passar bäst, utan att det även fanns krav och förväntningar från internationellt håll som måste beaktas.

Avhandlingen erbjuder en inblick bakom diplomatins stängda dörrar och den djupgående analysen av korrespondensen mellan nyckelpersoner gör att stora delar av avhandlingen nästan kan läsas som en thriller från kalla krigets dagar. Pesu har en uppenbar förmåga att levandegöra byråkratin, vilket endast nu och då dämpas av hans tendens att använda sidlånga citat som kan göra texten aningen tungläst. Det enorma källmaterial som utnyttjas, i kombination med det internationella perspektivet, resulterar i ett värdefullt forskningsbidrag. Samtidigt demonstrerar avhandlingen att det fortfarande finns många obehandlade aspekter av Finlands deltagande i internationella insatser.

Rasmus Marjanen